

**O'ZBEKISTON XALQ SHOIRI MUHAMMAD YUSUFNING 70
YILLIGIGA BAG'ISHLANADI
MUHAMMAD YUSUF - ISTIQLOL KUYCHISI**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15681425>

F.f.n, dotsent Jumali Shabanov

*“Vatanni sevishni Muhammad Yusufdan o‘rganish kerak”
Islom Karimov (1998-yil, 4-dekabr)*

Odatda, tanish, judayam yaqin tanishlar haqida yozish qiyin.

Men o‘zbek xalqining buyuk shoiri, istiqlol kuychisi Muhammad Yusuf bilan 1975-yilning 31-iyul kuni Toshkent shahrining GUM savdo markazi yonidagi avtobuslar bekatida tanishganman. Qishloqdan kelib, o‘qishga hujjat topshirishning oxirgi kunida qayerga hujjat topshirishni bilmay, o‘ylanib turgan chog‘imda, baland bo‘yli, qoraroq, jingalak sochli yigitcha 35-sonli avtobusga minmoqchi bo‘lib turganida, uni ko‘rib qoldim. Bu avtobus qayerga borishini undan so‘radim. U menga avtobusning so‘nggi bekati Respublika davlat rus tili va adabiyoti institutiga borishini aytdi. O‘zi ham u yerda 2-kursda o‘qishini, institut va ustozlari juda yaxshi ekanligini maqtab gapirdi. Men tavakkal qilib, u bilan institutga bordim va hujjat topshirdim. O‘sha yili institutga kirdim.

Hech esimdan chiqmaydi. 20-sentyabr 1975-yil. Institut madaniyat saroyida O‘zbekistonning o‘sha paytdagi eng suyukli, eng ardoqli shoirlari: Erkin Vohidov, Abdulla Oripov, Gulchehra Jo‘raeva, Gulchehra Nurullaeva va Oydin Hojievalar bilan uchrashuv bo‘ldi. Ana o‘sha yerda Muhammad Yusufni ikkinchi bor ko‘rdim. O‘sha uchrashuvda u o‘zining savollari bilan Oydin Hojievani lol qoldirdi. Shu-shu u bilan yaqin bo‘lib qoldik. Har ikkalamiz ham yotoqxonada yashar edik. Adabiyotga qiziqishim u bilan tez-tez uchrashib suhbat qurushimga sabab bo‘lardi. Bu orada uning ukasi Murodjon bilan juda qalin bo‘lib oldik. Murodjon ham bizning institutda mendan keyingi kursda o‘qir edi. Yillar davomida Muhammad Yusuf bilan juda ko‘p uchrashuvlarimiz bo‘lgan. Lekin bittasi haqida yozmasam bo‘lmaydi. Bu oxirgisi edi. Hattoki oxirgisi deyishga til ham bormaydi. Chunki oxirgisi ekanligini har ikkimiz ham bilmas edik.

2001-yilning 27-iyuni. 1998-yilda “O‘zbekiston xalq shoiri” unvonini olgan, elga tanilgan, mashhur Muhammad Yusuf bilan Toshkent davlat sharqshunoslik institutida uchrashuv tashkil qildik. Uchrashuvni men tashkil qilgan edim. Muhammad Yusuf bizning institutimizni judayam hurmat qilar, ayniqsa rektorimiz, akademik Ne‘matullo Ibrohimovga ixloslari baland edi. Bizninsh bironta taklifimizga yo‘q deya olmas edilar. U o‘zining shogirdi, yosh shoir Milliy universitetining 1-kurs talabasi Azizbek bilan kelgan edi. Tadbir 2 soatlarga cho‘zildi. Tadbir so‘nggida shoir cho‘ntagidan hali siyohi qurimagan, she‘r bitilgan varaqlarni olib, shunday dedi: “Bu she‘rni men kecha tunda yozdim. Hali hech kim

o'qigani yo'q. Sizlar birinchi tinglovchisizlar. Mening ustozim, shoir, Shavkat Rahmonning 4 qizi bor edi. Hali birontasini turmushga bermagan edi. Bir kuni el ardoqlagan O'zbekiston xalq artisti Sherali Jo'raev do'stlari, tadbirkor bir kishi bilan katta qizlariga sovchi bo'lib keladi. O'sha damda Shavkat Rahmon kasal bo'lib to'shakda yotgan ekan. To'y bo'lishiga kelishiladi. Bu yangilik ustozni ko'rpadan turg'izadi. U kasalligini unutib, to'y tashvishlariga sho'ng'ib ketadi. To'yga 3 kun qolganda, xunuk xabar keladi. To'y bo'lmasligi aniq bo'ladi. Shundan so'ng, Shavkat Rahmon yana ko'rpaga mixlanib qoladi va bir necha kundan keyin vafot etadi. Mening ham qizlarim bor, hali birontasini ham uzatganim yo'q. Ustozimga o'xshab to'y ko'rolmay o'tamanmi deymanda. Bu she'rni "Lolaqizg'aldoq" deb atadim. Mana eshitinglar:

Mendan nima qolar:

Ikki misra she'r,

Ikki sandiq kitob,

*Bir uyum tuproq...*¹

She'r tugaganida 400 kishilik madaniyat saroyi sukunatga cho'kkan edi. Shoirning ko'zlaridan yoshlar tomardi. Men ilk marta uning yig'layotganini ko'rdim. Shunda zal birdan larzaga keldi. Qarsaklar yangradi. Uzoq davom etdi. Tadbir tugagach, odatdagidek bir piyola choyga taklif qildik. Ilk bora taklifimizni rad etdilar. Bugunoq Andijonga borib, onasini, oilasini ko'rib u yerdan davlat topshirig'iga ko'ra Qoraqalpog'istongga bormoqchi ekanligini aytdi. "Xudo xohlasa kontsertda ko'rishamiz" – deb butun zalni kontsertga taklif qildi. Chunki, u 7-8 iyul kunlari "Zarafshon" saroyining kontsert zalida ilk bora mualliflik kontsertini o'tkazmoqchi edi.

Afsuski, 3 kun o'tmay butun O'zbekiston bo'ylab, qora xabar tarqaldi. Muhammad Yusuf Qoraqalpog'istonda olamdan o'tgan edi. Ana shunda bildimki, bu bizning oxirgi uchrashuvimiz ekan. Radiodan, televideniya, gazetalardan kelishib, tadbir haqida biron bir material bormi deb so'rashdi. Uni tarixga muhrlab tasmaga olish kimning ham xayoliga kelibdi.

Muhammad Yusuf Vatanini – O'zbekistonni jonidan ortiqroq sevar edi. Oddiy so'zlar bilan inson qalbini larzaga soluvchi, Vatanga mehr-u muhabbatni orttiruvchi, uni sevishga undovchi, ardoqlovchi ifodalarni xalqning o'zidan olib, o'ziga bera olardi.

Men dunyoni nima qildim,

O'zing yorug' jahonim,

O'zing xoqon,

O'zing sulton,

Sen taxti Sulaymonim,

Yolg'izim,

Yagonam deymi,

¹ Muhammad Yusuf. Saylanma. Toshkent – 2014. 367-bet

*Toppingan koshonam deymi,
O'zing mening ulug'lardan
Ulug'imsan Vatanim...²*

U Vatanimiz tarihini, o'tmishini, urf-odatlarini, ulug' farzandlarini juda yaxshi bilar, ularni qadrlardi, ular bilan g'ururlanardi. Har bir uchrashuvda hoh talabalar bo'lsin, hoh oddiy kolxozchi bo'lsin, hoh ziyoli bo'lsin mana shu qadrli tuproqlarni, ulug' insonlarni sevishga undardi.

*Kim Qashqarni qildi makon,
Kim Enasoy tomonda,
Jaloliddin – Kurdistonda,
Boburing – Hindistonda,
Bu qanday yuz qarolik deb,
Yotarlar zimistonda,
Tarqab ketgan to'qson olti
Urug'imsan, Vatanim...³*

Bobokalonlarimiz taqdir taqozosi bilan bir qancha davlatlarga tarqalib ketishgan. Ularning qabrlari Afg'onistonda, Hindistonda, Enasoy tomonlarda qolib ketgan. Ularni hech qachon unutmaslikka chaqirardi. Millat, Xalq bo'lishi uchun birlashmog'i, Vatanida jipslashmog'i, Vatanining har qarich tuprog'ini o'ziga qo'rg'on bilmog'i kerak derdi.

*Bo'lar elning bolalari bir-birbirin der,
Bo'lmas elning bolalari bir-birin yer.
Bir bo'l endi. Qadri baland qaddingni ker,
Xalq bo'l, elim, xalq bo'l, elim, xalq bo'l, elim!⁴*

Muhammad Yusuf nihoyatda dovyurak, qo'rqmas va e'tiqodli inson edi. Dini butun, iymonli, pok inson edi. Garchi rus tili va adabiyot institutida o'qiyotgan bo'lsa ham sharq mumtoz adabiyotini va tasavvufni juda yaxshi bilar edi. Shoir yashagan davrdagi tizim dahriylik tizimi bo'lsada, u Islom dinini qadrlar va uni targ'ib qilishga intilar edi.

*Mening ko'shim ko'kda – unga yetmaydi qo'l,
Mening ko'rkim ko'ngil, unga eltay bir yo'l,
Tirikman men, kel istasang muridim bo'l –
Sen Islomdan iymon darsin o'rgan, dunyo!..⁵*

Muhammad Yusuf boshqa shoirlardan farqli o'laroq, dunyo kezgani yo'q. U faqatgina O'zbekistonni kezdi. O'zbekistonning so'lim go'shalari-yu dasht-u

² Muhammad Yusuf. Saylanma. "Vatanimsan". Toshkent – 2014. 18-bet

³ Muhammad Yusuf. Saylanma. "Vatanimsan". Toshkent – 2014. 19-bet

⁴ Muhammad Yusuf. Saylanma. "Xalq bo'l elim". Toshkent – 2014. 19-bet

⁵ Muhammad Yusuf. Saylanma. "Dunyo". Toshkent – 2014. 57-bet

vohalarini qarichma-qarich yurgan shoir. (Faqatgina bir yarim yil (1978-79) Rossiyada armiya safida bo'lib qaytdi.)

Muhammad Yusufni qushlarning sayrashi, soylarning shildirab oqishi, yam-yashil dalalarning uzanib yotishi, tabiatning o'zgarishi, ko'klamning kelishi hayratga solar edi. Yam-yashil bedapoyada uzala yotib, tabiatni kuzatishni sevar edi. Bo'lib o'tayotgan har qanday jarayon unga ilhom berar edi.

Sayroqi bedanalarga Vatan bo'lgan bedapoyalarni ham o'zgalardan qizg'onar edi.

*O, ota makonim,
Onajon o'lkam,
O'zbekiston, jonim to'shay soyangga,
Senday mehribon yo'q,
Seningdek ko'rkam,
Rimni alishmasman bedapoyangga.⁶*

Shoir bu misralarda Rimni uning shon-shuhratini yerga urmoqchi emas. Rim baribir Rim. Lekin Muhammad Yusuf uchun uni ardoqlagan, uni allalagan, uni yo'rgaklagan bedapoyani Rimdan ham ko'proq sevadi, ko'proq qadrlaydi. O'zbekning loyshuvoq uylarini, chang-tuproq ko'chalarini, hattoki loydan yasalgan kichkina tandirchani ham Parijga almashtirishni xohlamaydi.

*Ko'rdim suluvlarning eng faranglarin,
Yo xudbinman, yo bir sodda kasman men:
Parijning eng go'zal restoranlarin,
Bitta tandingga alishmasman men.⁷*

Shoir unib o'sgan qishlog'ini, sharqirab oqayotgan ariq va soylarni, bag'ri keng Marhamat bog'larini, birga o'sib ulg'aygan do'stlarini, hamqishloqlarini unutmaydi. Doim yodda tutadi, ular bilan dardlashadi.

*Ungan joyimga-ku, qullug'im bisyor,
Sog'inch to'la dilim aylar ming faxr.
Ammo boshim silar bitta Vatan bor,
Men ham uning bitta o'g'liman, axir.⁸*

Muhammad Yusuf oddiy bir qishloqning oddiy oilasidan ekanligidan, Marhamatning mard o'g'loni ekanligidan fahrlanadi.

Muhammad Yusuf turg'unlik davrining shoiridir. Lekin, u bu tizimni, bu davrni hazm qila olmas edi. Vatanining mustaqillikka erishishini, hur bo'lishini xohlabgina qolmasdan, unga intilardi, o'z hissasini qo'shishga harakat qilardi. "Mustaqillik dardi" unga ustoz Shavkat Rahmondan yuqqan edi.

*Tanho bilmasa ham, bilsa ham Vatan,
Yig'lasa ham Vatan, kulsa ham Vatan,
Unga jonni tikmoq tilaging bo'lsa,
Sen odam ekansan, odam ekansan.⁹*

⁶ Muhammad Yusuf. Saylanma. "O'zbekiston". Toshkent – 2014. 373-bet

⁷ Muhammad Yusuf. Saylanma. "O'zbekiston". Toshkent – 2014. 373-bet

⁸ Muhammad Yusuf. Saylanma. "Mish-mish". Toshkent – 2014. 351-bet

Muhammad Yusuf 1984-yilgi Kommunistik partiya Plenumidan keyin O'zbekistonga Markazdan minglab "noyob kadr"lar keltirilishi, ularning o'zbek xalqini tahqirlashi, Gdlyan va Ivanov kabi qonxo'rlarning "O'zbek ishi" deya tuhmatnoma asosida, aybsiz, gunohsiz o'zbeklarni mol-mulkini musodara qilib, boyliklarini Markazga jo'natib, o'zlarini qamoqqa tiqishiga chiday olmaydi, isyon qiladi.

Uying kuydi o'zbek,

Sho'ring quridi.

Poygaging quridi,

To'ring quridi.¹⁰

Eli deb kim kuysa –

Bari qamaldi.¹¹

Markazdan 1970-80-yillar O'zbekistonga "paxta yetishtirib bering" degan topshiriqlar kelar edi. Qisqa vaqt ichida 4 million tonnalik reja 6 millionga ko'tarildi. O'zbek xalqi o'z tomorqasiga, hatto tomigacha paxta eka boshladi. Xosilni ko'paytirish uchun erta tongdan to yarim tungacha paxta dalalariga zaharli o'g'itlar berilardi. Yetmaganidek, samolyotdan odamlar ustiga zahar sochilardi, bu esa qancha-qancha odamlarning umrbod kasal bo'lishiga, hatto olamdan o'tishiga olib kelar edi. Bu zug'um nafaqat yoshi katta odamlarning, balkim yosh bolalar, norasida go'daklarning ham o'limiga sabab bo'lar edi. Bu voqealar haqida shoir o'zining "Ilyos" she'rida shunday yozadi:

Ustingdan og'ular sepishdi qancha,

Murg'ak yuragingga nishlarin sancha.

Endigina tili chiqqan odamcha –

Ilyos, ko'zlarindan aylanay sening.¹²

Erta tongdan to tungacha paxta dalasida umri o'tgan o'zbek, Markazdagilarni boy qilgani holda o'zining yeyishiga bir burda qora non topa olmas, topganini ham Gdlyan-Ivanovchilar va ularning hamtovoqlari Markazga olib ketar edi. Qama-qamashlar boshlangan, zulm cho'qqisiga chiqqan damlar, o'sha paytdagi O'zbekiston hukumat rahbarlari churq etmas, Moskvaga qarshi biron og'iz so'z ayta olmas edi. Mana shunday og'ir damlarda Muhammad Yusuf qo'rqmasdan, baralla, ovozining boricha xalqqa murojaat qildi, xalqni uyg'onishga da'vat etdi:

Nahoringda paxta, shomingda paxta,

Ayvonigda paxta, tomingda paxta.

Oqar og'u bo'lib qoningda paxta,

Nega yig'lamaysan, ahli Andijon?¹³

⁹ Muhammad Yusuf. Saylanma. "Inson". Toshkent – 2014. 261-bet

¹⁰ Muhammad Yusuf. Saylanma. "Gdlyan". Toshkent – 2014. 347-bet

¹¹ Muhammad Yusuf. Saylanma. "Gdlyan". Toshkent – 2014. 347-bet

¹² Muhammad Yusuf. Saylanma. "Ilyos". Toshkent – 2014. 199-bet

¹³ Muhammad Yusuf. Saylanma. "Andijon". Toshkent – 2014. 51-bet

O'zbekiston va o'zbek xalqi uchun o'ta og'ir bo'lgan damlarda ming afsuskim Muhammad Yusuf va u kabi Vatan uchun jon fido qilmoqchi bo'lgan insonlar bilan bir qatorda, Markazning nog'orasiga o'ynaydigan, ularning har bir topshirig'ini "labbay, bajaramiz" deb bel bog'lab turganlar, vatanfurushlar va laganbardorlar ham oz emas edi. Ana shunday insofsizlar, subutsizlar shoirning nafratini uyg'otar, qalbini titratar, butun vujudini jumbushga keltirar edi. Ularning qilayotgan ishlari hatto yovnikidan ham battar ekanligi uni azobga solar edi. Ana shular haqida shoir o'zining "Laganbardorlar she'rida shunday yozadi:

*Yov nadir? Zo'r kelsa o'ldiradi yov,
Bular qon so'rguvchi iskabtoparlar.
Qaxxorni qandkasal
Oybekni soqov
Qilib qo'yganlar ham – laganbardorlar.¹⁴*

O'zbek xalqining buyuk shoiri Muhammad Yusuf turg'unlik davrida har bir hodisaga o'z munosabatini bildirar, ularni she'rga solar edi. Jumladan, 1979-yil dekabridan to 1990-yil boshlarigacha o'sha davrdagi Sovet askarlarining Afg'onistonga kiritilishiga ham qarshi chiqqan va bu holatni qoralagan edi. Bahodir o'zbek farzandlarining do'st-qadrdon afg'on tuprog'ida nima ishi bor. Nahotki afg'onlar bizga g'anim bo'lsa? Nahotki musulmon musulmonga qurol ko'tarsa? Chirib borayotgan eski tizimning tushunib bo'lmaydigan bu siyosati tufayli, qancha-qancha o'zbek o'g'lonlari Afg'onistonda halok bo'ldilar.

*Nahot g'anim bilsa odam odamni,
Kuydirib kul qilsa yorug' olamni?
Men kimga ishondim aziz bolamni
Nima bo'lsa bo'lsin urush bo'lmasin¹⁵*

Istiqlol kuychisi Muhammad Yusuf vaqti soati kelib, bunday tushunarsiz urushlarning tugashiga ishonadi. Jang-u jadalda qo'l kelgan qurol-aslahalarning tinchlikka xizmat qilishiga ishonadi. Insonlar, bir-biriga yaqin qo'shni davlatlar tinch-totuvlikda yashashini istaydi. Jumladan o'zining "Bir kuni" she'rida o'z ishonchlarini shunday ifoda etadi.

*O'n yilmi,
Yuz yilmi o'tib oradan,
Urushlar,
Nizolar ketib oradan,
To'plar
Adirlalda bug'doy o'radi,
Tanklar
Dalalarda paxta teradi.¹⁶*

Shoir orzu qilgan, intilgan va kurashgan hurlik, ozodlik, inqilobga oz qolgan edi. Shoir bunga yurakdan ishonar, Yaratganga iltijo qilar edi:

¹⁴ Muhammad Yusuf. Saylanma. "Laganbardorlar". Toshkent – 2014. 56-bet

¹⁵ Muhammad Yusuf. Biz baxtli bo'lamiz. "Urush bo'lmasin". Toshkent – 2016. 14-bet

¹⁶ Muhammad Yusuf. Biz baxtli bo'lamiz. "Bir kuni". Toshkent – 2016. 9-bet

*Hurlik qanday tansiq so‘z,
Qullik qalbga sanchiq so‘z.
Hurriyatning boshida
Tutganga ber, Xudoyim.¹⁷*

1991-yil 1-sentyabrda O‘zbekiston Mustaqillikka erishdi. Shoir o‘z asarlarida xalqni, millatni birlashishga, jipslashishga, mustaqil Vatanni sevishga chorlaydi. Mustaqillik bilan birga e’tiqodimiz, iymonimiz, urf-odatlarimiz, qadim va buyuk tariximiz o‘zimizga qaytdi. Bizlarni qul qilib olmoqchi bo‘lganlar, boyligimizni Markazga olib ketib, terimizni shilmoqchi bo‘lganlarga qarata shoir shunday deydi.

*Yoritdi-ku islom nuri uyimni,
In‘om aylab qayta tilim, kuyimni.
Yeng shimarib, yurak yutib siz kimni
Talaysiz endi?...¹⁸*

Ozodligimizning dastlabki yillarida mustaqilligimizni ko‘ra olmaganlar, uni hazm qila olmaganlar, uni yo‘q qilishga intilganlar nafaqat yurtimiz tashqarisida hatto yurtimiz ichida ham bor edi. “Markazsiz yashay olmaymiz” deb Markazni qo‘msaganlar ham topilar edi. Ana shunday bir davrda shoir xalq orasiga o‘zining yangi she‘ri-shiorini o‘rtaga tashladi.

*Tuzing totib, unutganlar xor bo‘ladi,
Ko‘zlariga ikki dunyo tor bo‘ladi.
Shodon daming ko‘rolmagan yurtfurushlar.
Bir kuni bir kaft qumlog‘ingga zor bo‘ladi.
Yoningda turgaymiz seni, o‘zbekiston,
Hech kimga bermaymiz seni, O‘zbekiston!..¹⁹*

Mustaqillik bizga Ona Vatanimizni qaytarib berdi. Hurligimizni, ozodligimizni, g‘ururimizni qaytarib berdi. Zulm va zulmat tarixda qoldi. Alloh in‘om etgan hur va ozod Vatanimizni o‘zimiz qo‘rimog‘imiz, avaylab asramog‘imiz kerak va bu bizning har birimizning insoniy burchimizdir. Shoir yozadi:

*Vatanida vatani yo‘q edik bizlar...
O‘sha zulmat o‘tmish, sening uying kuysin.*

*Shunday yurtni xudoyimning o‘zi qo‘llab,
Shunday yurtni xudo o‘zi asrab yursin!..²⁰*

Muhammad Yusuf Mustaqil O‘zbekistonning haqiqiy Istiqlol kuychisiga aylandi. Uning she‘rlariga kuylar bastalanib, butun el baralla kuylaydigan qo‘shiqlar yaratildi. Radio-televideniya, ommaviy-axborot vositalarida uning

¹⁷ Muhammad Yusuf. Biz baxtli bo‘lamiz. “Tavallo”. Toshkent – 2016. 7-bet

¹⁸ Muhammad Yusuf. Saylanma. “Sumalak”. Toshkent – 2014. 116-bet

¹⁹ Muhammad Yusuf. Saylanma. “Tavallo”. Toshkent – 2014. 268-bet

²⁰ Muhammad Yusuf. Saylanma. “Tilak”. Toshkent – 2014. 378-bet

she'rlari yangramagan, uning qo'shiqlari kuylanmagan kun yo'q endi. U boshida do'ppi, qo'li ko'ksida, Vatanning suyukli farzandi, haqiqiy o'zbek o'g'loni, yurt sha'nini kuylaguvchi shoirlarning shoiri, shoirlarning darg'asi bo'ldi. U g'urur bilan:

*El qo'llasin endi bu yurt egasin,
Istagim – u hech kimga bosh egmasin.
Adl bo'yi-bastiga ko'z tegmasin,*

*Shu yurt uchun ko'ksi qalqon o'zbekman – deya hayqirdi.*²¹

Eli, Vatani uni ardoqladi. Shoirlar orasida 1998-yilda eng yosh “O'zbekiston Xalq shoiri” unvonini Mustaqillikning asoschisi O'zbekiston respublikasining birinchi prezidenti Islom Karimovning shahsan o'z qo'lidan olishga muyassar bo'ldi.

*Beshigimni tebratgan o'zing,
Alla aytib uxlatgan o'zing.
Uydan chiqsam ostona xatlab,
Har lahzada so'ratgan o'zing.
Yuragimda bir orzu, havas –
Senga sodiq o'g'il bo'lsam bas!..*²²

Yillar o'tadi, asrlar o'tadi, tizimlar o'zgaradi. Bobokaloni Boburdek, ustoz Shavkat Rahmondek Muhammad Yusuf o'zbek xalqining qalbida abadiy qoladi. Uning she'rlari uzoq-uzoq yillar xalqning tilidan tushmaydi. Qo'shiqlari kuylanmagan kunlar o'tmaydi. Shoirning jismi foniy dunyodan ketgan bo'lsada, ruhi hamon xalqiga, millatiga xizmat qilaveradi. Shoir tirik bo'lganida bu kun 70 yoshga kirardi. Afsuski bugun u bizning oramizda yo'q, lekin uning minglab, o'n minglab izdoshlari bor. Uning ijodini davom ettirayotgan dilbar shoira Madina Yusuf bor. Uni qalbida, dilida va tilida saqlab kelayotgan millionlab o'zbeklar bor, u abadiy yashaydi.

²¹ Muhammad Yusuf. Biz baxtli bo'lamiz. “O'zbekman”. Toshkent – 2016. 20-bet

²² Muhammad Yusuf. Biz baxtli bo'lamiz. “Chamanistonim”. Toshkent – 2016. 16-bet